

Záměr na vyhlášení zvláště chráněného území

ve smyslu ustanovení § 40 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody
a krajiny ve znění pozdějších předpisů a § 10 vyhlášky č. 45/2018 Sb.

Národní přírodní památka Lom Československé armády

únor 2024

1. Název zvláště chráněného území:

Lom Československé armády

2. Návrh kategorie ochrany zvláště chráněného území:

Národní přírodní památka – dále jen “NPP” (ve smyslu § 35 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění – dále jen “zákon”)

3. Předměty ochrany a jejich popis:

- Přírodní ekosystémy vázané na těžební jámu bývalého hnědouhelného lomu ČSA ve všech svých vývojových stádiích
- Populace lindušky úhorní (*Anthus campestris*) a bělořita šedého (*Oenanthe oenanthe*)
- Jezeřské arboretum
- Sesuvy v patě Krušných hor

Popis předmětů ochrany:

A. ekosystémy

název ekosystému	podíl plochy v ZCHÚ (%)*	popis ekosystému
Terestrické plochy se sporadickou vegetací	6	<p>Mozaika různých nezarostlých ploch („sukcesní stádium 1“) zahrnující jednak prudké svahy pod Krušnými horami formované opakovanými sesuvy a erozními procesy, jednak svahy výsypkové etáže s velmi členitým terénem daným způsobem sypání výsypky a erozí, kde se nachází obnažené (výhřevné) antropogenní půdní substráty s uhelnou směsí různých expozičních a svažitostí. Plochy jsou bez vegetace nebo v některých částech se sporadickou vegetací. Sukcesi přirozeně brání nízké hodnoty pH substrátu nebo pedogenetický vývoj. V současnosti jsou plochy bez půdního pokryvu či se zcela minimální pokryvností i pro vyšší obsah fyto toxických prvků nebo přímý výchoz uhelné slaje. Vybrané plochy této kategorie projdou ještě bezpečnostní sanací při ukončování hornické činnosti. V rámci sanací je třeba zachovat neúživný charakter tohoto sukcesního stádia.</p> <p>Pokryvnost bylinného patra 0–10 %</p> <p>Druhy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bělořita šedá (<i>Oenanthe oenanthe</i>), linduška úhorní (<i>Anthus campestris</i>)
Otevřené travinobylinné porosty bez dřevin	44	<p>Škála střídavých společenstev nezarostlých ploch, ploch s mezernatou řídkou vegetací se sníženou pokryvností na živinově chudých až fyto toxických substrátech a ploch s rozvinutějším vegetačním pokryvem („sukcesní stádium 2“).</p> <p>Pokryvnost bylinného patra 10–40 %</p> <p>Druhy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lebeda růžová (<i>Atriplex rosea</i>), hadí mord dřipený (<i>Scorzonera laciniata</i>), škarda sličná (<i>Crepis pulchra</i>), slanobýl draselný (<i>Salsola tragus</i>), jehlice trnitá (<i>Odonis spinosa</i>) • kudlanka nábožná (<i>Mantis religiosa</i>), linduška úhorní (<i>Anthus campestris</i>), bělořita šedá (<i>Oenanthe oenanthe</i>)
Zapojené travnaté porosty bez dřevin	22	<p>Zapojené travní porosty na živinově chudších až středně bohatých stanovištích („sukcesní stádium 3“). Ruderální bylinná vegetace, vegetace</p>

název ekosystému	podíl plochy v ZCHÚ (%)*	popis ekosystému
		<p>rumišť, úhorů, mezí, polních okrajů a polních cest a plevelová vegetace. Dnes místy plochy s nežádoucí trtinou křovištní, která místy dominuje s pokryvností až 100 %.</p> <p>Pokryvnost bylinného patra > 50 %</p> <p>Druhy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • chrpa latnatá (<i>Centaurea stoebe</i> subsp. <i>australis</i>), třezalka tečkovaná (<i>Hypericum perforatum</i>), nežádoucí druh trtina křovištní (<i>Calamagrostis epigejos</i>) • strnad luční (<i>Miliaria calandra</i>), konipas luční (<i>Motacilla flava</i>), skřivan lesní (<i>Lulula arborea</i>), bramborníček černohlavý (<i>Saxicola rubicola</i>), bramborníček hnědý (<i>Saxicola rubetra</i>)
Travnaté porosty s rozptýlenými dřevinami	12	<p>Zapojené travní porosty s rozptýlenými dřevinami na živinově bohatších stanovištích („sukcesní stádium 4“). Přechodový ekosystém mezi zapojenými travnatými porosty bez dřevin a otevřenými lesy. Antropogenní nebo polopřirozeně vzniklé (řídké) lesostepi (s rozptýlenými porosty křovin), bez zápoje dřevin.</p> <p>Druhy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hloh (<i>Crataegus</i> sp. div.), růže šípková (<i>Rosa canina</i>), nežádoucí druh janovec metlatý (<i>Cytisus scoparius</i>), • ůhýk obecný (<i>Lanius collurio</i>), strnad luční (<i>Miliaria calandra</i>) pěnice vlašská (<i>Sylvia nissoria</i>), krutihlav obecný (<i>Jynx torquilla</i>), koroptev polní (<i>Perdix perdix</i>), bramborníček černohlavý (<i>Saxicola rubicola</i>)
Zapojené křoviny a lesy se samovolným vývojem	10	<p>Plochy s přirozenou sukcesí křovinatých porostů různé hustoty na okraji velkolomu a při úpatí Krušných hor („sukcesní stádium 5“) včetně přirozeně vzniklých otevřených lesů s pionýrskými dřevinami a fragmenty přírodních lesních porostů při úpatí Krušných hor – zejména dubohabřiny (L3.1) a suché acidofilní doubravy (L7.1) a dále květnaté bučiny (L5.1).</p> <p>Druhy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • svída krvavá (<i>Cornus sanguinea</i>), růže šípková (<i>Rosa canina</i>), slivoň trnka (<i>Prunus spinosa</i>), vrba (<i>Salix</i> sp.), bříza bělokorá (<i>Betula pendula</i>), nežádoucí druh janovec metlatý (<i>Cytisus scoparius</i>), trnovník akát (<i>Robinia pseudoacacia</i>) • žluva hajní (<i>Oriolus oriolus</i>), datel černý (<i>Dryocopus martius</i>), žluva šedá (<i>Picus canus</i>)
Arboretum	4	<p>Fragmenty původních vodohospodářských a zahradních úprav arboreta vysoké památkové hodnoty s cennými starými parkovými dřevinami v kombinaci s různě vyvinutými porosty náletových dřevin přírodního charakteru včetně podmáčených porostů lužního charakteru blízké biotopu údolní jasanovo-olšové luhy (L2.2) a velkou mírou odumírajících či na zemi ležících tlejících dřevin se specifickou entomofaunou včetně vzácných a ohrožených druhů. Výskyt nežádoucího druhu trnovník akát (<i>Robinia pseudoacacia</i>).</p> <p>Druhy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • roháč obecný (<i>Lucanus cervus</i>), zdobenec (<i>Gnorimus variabilis</i>), zrnokaz (<i>Bruchidius varius</i>), prskavec větší (<i>Brachinus crepitans</i>), hrotnatec tesaříkovitý (<i>Pseudocistela ceramoides</i>), pětičlenec žlutohnědý (<i>Pentaphyllus testaceus</i>), hubojed čárkovaný (<i>Mycetochara maura</i>), kovařík fialový (<i>Limoniscus violaceus</i>), majka svaštělá (<i>Meloe rugosus</i>), vrápenec malý (<i>Rhinolophus hipposideros</i>), netopýr velkouchý (<i>Plecotus austriacus</i>), n. řasnatý (<i>Myotis nattereri</i>), n. hvízdavý (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)
Mělké periodické a stálé tůně a mokřady	2	<p>Periodické mokřady, deprese, sníženiny a nebeská jezírka vzniklá antropogenně po těžbě bez předchozí úpravy terénu i s úpravou terénu (použití prostředků na zastavení průsaků vody) s bohatým výskytem vážek</p>

název ekosystému	podíl plochy v ZCHÚ (%)*	popis ekosystému
		<p>(a dalších na vodu vázaných organismů. Vyskytují se zejména ve sníženinách na výsypkách a na úpatí výsypek. Místy přechází v porosty rákosin (biotop M1.1) a ploch s orobincí (<i>Typha</i> sp. div).</p> <p>Druhy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • orobinec úzkolistý (<i>Typha angustifolia</i>), o. síťinovitý (<i>T. laxmanii</i>), řečanka přímořská (<i>Najas marina</i>), skřípinec Tabernaemontanův (<i>Schoenoplectus tabernaemontanii</i>) • skokan skřehotavý (<i>Pelophylax ridibundus</i>), čolek obecný (<i>Lissotriton vulgaris</i>), čolek velký (<i>Triturus cristatus</i>), ropucha zelená (<i>Bufo viridis</i>), slavík modráček (<i>Luscinia svecica</i> subsp. <i>Cyanecula</i>), kulík říční (<i>Charadrius dubius</i>), rákosník velký (<i>Acrocephalus arundinaceus</i>), moták pochop (<i>Cyrus aeruginosus</i>), jeřáb popelavý (<i>Grus grus</i>), husa velká (<i>Anser anser</i>)
Ekosystém stojatých vod – jezero	<1(–47)**	Hlavní plocha lomu ČSA ve zbytkové jámě, která bude ponechána samovolné sukcesi a následně bude postupně naplňována vodou. Vznikne tak jezero s přirozeným nátokem a kolísající hladinou s litorálními porosty a otevřenými přechody břehových ekotonálních habitatů.

* Plošné zastoupení jednotlivých terestrických ekosystémů je vyjádřeno jako procento z celkové výměry terestrických ekosystémů v NPP. Rozloha vodních ekosystémů (tj. jezero o rozloze 585 ha při kótě 165 m. n. m.) je vyjádřena jako procento z celkové výměry NPP.

** aktuálně pod 1 %, dle předpokladů by měl být konečný podíl až 47 %.

B. druhy

druh	stupeň ohrožení**	popis biotopu druhu v ZCHÚ a aktuální početnost nebo vitalita populace
linduška úhorní (<i>Anthus campestris</i>)	CR	Vyskytuje se pouze v aktivních velkolomech Ústeckého a Karlovarského kraje. Území velkolomu ČSA hostí spolu s velkolomem Vršany většinu republikové populace tohoto druhu. V celém území se odhaduje hnízdní početnost druhu na nižší desítky párů (35–50), což představuje asi 1/3 republikové populace. Vybraná oblast NPP pokrývá všechna zásadní místa, kde se v současnosti druh vyskytuje. Vyhledává plochy s členitým reliéfem povrchu a nízkou pokryvností, často zcela holé.
bělořit šedý (<i>Oenanthe oenanthe</i>)	EN	Plošně se vyskytuje pouze v aktivních velkolomech Ústeckého kraje. Území velkolomu ČSA hostí spolu s velkolomem Vršany většinu republikové populace tohoto druhu. V celém území se odhaduje hnízdní početnost druhu na desítky párů (50–70), což představuje asi 1/3 republikové populace. Vybraná oblast NPP pokrývá všechna zásadní místa, kde se v současnosti druh vyskytuje. Vyhledává plochy s členitým reliéfem povrchu a nízkou pokryvností, často zcela holé. Je závislý na přítomnosti dobrých hnízdních možností v teritoriu. K tomu využívá erozní dutiny, hromady z kamenů nebo jiných pevných materiálů, prvky technologie lomu.

** stupně ohrožení jsou uvedeny podle Červeného seznamu (Chobot & Němec 2017): CR – kriticky ohrožený, EN – ohrožený

C. Útvary neživé přírody

útvár	geologická charakteristika	popis útvaru
Sesuvné svahy, výrazná morfologická dominanta	Sesuvný komplex s pohyby a odtrhové plochy s možným skalním řícením.	Nesanované území krušnohorských svahů severní části NPP, kde docházelo k deformačním pohybům v rámci většího sesuvného komplexu okraje pánevních sedimentů, kde lze pozorovat stékání, sesouvání, plouživé pohyby, proudový sesuv, skalní řícení a další geomorfologické pochody. V odlučné ploše, vysoké od 5 do 11 m jsou patrné výchozy deluviálních sedimentů a navětralých terciérních jíílů, zčásti i ruly podložního krystalinika. Sesuvy jsou saturovány vodou z pramenů, která se místy akumuluje v mělkých prohlubních.

4. Cíle ochrany:

Cílem je ekologická obnova různorodých terestrických a vodních ekosystémů za použití spontánní i řízené sukcese, tedy zajištění ochrany a řízené péče pro cenná společenstva bývalých těžebních ploch velkolomu ČSA a udržení příznivého stavu společenstev v různém stadiu sukcese, místy i jejím blokováním. Jedná se především o udržení sukcesní mozaiky ploch tak, aby tvořily co nejpestřejší ucelené prostředí bezlesí se specifickou koncentrací biodiverzity. Primárním cílem je zachování charakteru tohoto bezlesí, tedy ploch s různou vegetační pokrývností v převážné části území s potlačením invazních rostlinných druhů. Dalším cílem je zachování vhodných podmínek pro druhy raných sukcesních stádií, především předměty ochrany NPP – lindušku úhorní a bělořita šedého.

5. Základní ochranné podmínky:

Základní ochranné podmínky NPP jsou stanoveny v § 35 odst. 2 zákona.

6. Návrh bližších ochranných podmínek:

V souladu s ustanovením § 35 odst. 1 zákona se navrhuje, aby na území nově navržené NPP bylo možno jen se souhlasem orgánu ochrany přírody provádět tyto činnosti a zásahy:

- povolovat nebo provádět změny druhů pozemků anebo způsobů jejich využití,
- povolovat nebo provádět stavby, změny dokončených staveb anebo změny staveb před jejich dokončením nebo provádět terénní úpravy,
- instalovat informační, reklamní a propagační zařízení,
- upravovat povrch pozemních komunikací s použitím jiného než místního přírodního materiálu stejného nebo obdobného geologického původu a chemického složení,
- vyznačovat cyklistické, turistické, jezdecké cesty a naučné stezky,
- organizovat a pořádat veřejné sportovní, turistické nebo jiné hromadné akce s účastí větší než 100 účastníků
- tábořit a rozdělávat ohně,
- plavit se na plavidlech,
- vysazovat nebo vysévat rostliny anebo vypouštět živočichy,
- provádět sběr rostlin nebo odchyt živočichů, s výjimkou výkonu práva myslivosti

- k) povolovat a provádět změny vodního režimu pozemků,
- l) zřizovat příkrmovací zařízení nebo slániska a přikrmovat nebo vnadit zvěř mimo příkrmovací zařízení,
- m) používat chemické prostředky a hnojiva,
- n) ukládat věci,
- o) vjíždět a setrvávat s motorovými vozidly a obytnými přívěsy s výjimkou vozidel základních složek integrovaného záchranného systému, obecní policie, ozbrojených sil České republiky, Celní správy České republiky, Vězeňské služby České republiky, dalších orgánů veřejné moci, veterinární služby, vozidel správců vodních toků, provozovatelů vodovodů a kanalizací, energetických soustav, produktovodů a veřejných komunikačních sítí při plnění jejich úkolů nebo vozidel potřebných pro zajištění péče na pozemcích a vozidel vlastníků, nájemců a uživatelů nemovitých věcí v souvislosti s jejich užíváním, nebo vozidel potřebných pro výkon práva myslivosti uživateli honitby.

Souhlas orgánu ochrany přírody podle písmen a) až o) není třeba k činnostem prováděným v souvislosti s rekultivačními a sanačními pracemi v rámci likvidace důlního díla v dobývacích prostorech Dolní Jiřetín, Komořany u Mostu a Ervěnice podle platného souhrnného plánu sanací a rekultivací, který je součástí plánu otvírky, přípravy a dobývání výhradního ložiska (§ 32 horního zákona č. 44/1988 Sb., v platném znění).

7. Ochranné pásmo

Zvláště chráněné území je navrženo k vyhlášení bez ochranného pásma.

8. Územně správní zařazení území:

NPP:

kraj:	Ústecký
okres:	Most, Chomutov
obec s rozšířenou působností:	Litvínov, Most, Chomutov
obec s pověřeným obecním úřadem:	Litvínov, Jirkov, Most
obec:	Horní Jiřetín, Vysoká Pec, Most
katastrální území:	Ervěnice, Albrechtice u Mostu, Čtrnáct Dvorců, Černice u Horního Jiřetína, Horní Jiřetín, Jezeří, Dřínov u Komořan, Kundratice u Chomutova, Komořany u Mostu

9. Předpokládaná výměra zvláště chráněného území:

NPP: 1230 ha*

*Celková výměra NPP se zpřesní do konečné podoby na základě provedeného ZPMZ.

10. Odůvodnění záměru:

Hlavní důvody zpracování záměru na vyhlášení NPP:

V rámci Mostecké pánve je na 150 km² výsypek, a to jak vnějších (zakládáné mimo těžební prostory), tak i vnitřních (zakládáné uvnitř těžebních jam povrchových dolů). Další asi 100 km² představují ostatní těžbou narušená místa.

Vláda ČR svým usnesením č. 479 z 28. června 2023 uložila ministru životního prostředí prostřednictvím AOPK ČR připravit a předložit vládě návrh vyhlášení národní kategorie zvláště chráněného území v lomu ČSA včetně návrhu plánu péče. Území navrhované NPP Lom Československé armády představuje ojedinělé území mimoprodukčního nížinného bezlesí. Území je významné kromě ekologického pohledu také z vědeckého hlediska, a to díky možnosti sledovat proměny v území, které se vymyká běžným podmínkám (specifické fyzikální a chemické vlastnosti prostředí, specifické geologické podmínky, mikrostanoviště, pestrost reliéfu, fytotoxické prostředí apod.). Rozsahem a vývojem stádií po povrchové těžbě hnědého uhlí se jedná o velmi významné území nejenom v národním kontextu.

Lokalita představuje zachovalé refugium připomínající extenzivně využívanou zemědělsko-kulturní krajinu (úhory, meze, polní cesty, plochy ponechané ladem, rumiště, neúrodné plochy), která kvůli chemizaci a maximalizaci zemědělské produkce z ČR téměř vymizela. Kvůli absenci těchto habitatů patří právě živočichové a rostliny z kulturní a zemědělské krajiny v celé střední Evropě k nejvíce ohroženým. V případě NPP Lom Československé armády (dále „Lom ČSA“) se jedná o specifická antropogenně vytvořená společenstva vývoje sukcesního kontinua s důrazem na primární stadia s různě vyvinutou vegetační pokryvností od zcela holých ploch s blokovanou sukcesí přes řídké porostlá území s vegetační pokryvností do 40 % až po místy plně vyvinutý vegetační pokryv s roztroušenou dřevinou vegetací. Tato pestrá mozaika biotopů souhrnně zabírá rozlohu přibližně 646 ha (tj. více než polovinu rozlohy NPP). Ekosystémy primárních sukcesních stádií s nejcennějšími prvky biodiverzity zauímají plochy: sukcesní stádium 1 – 39,9 ha, sukcesní stádium 2 – 282,8 ha a sukcesní stádium 3 – 144,2 ha. Sukcesní stadia suchých a osluněných neúživných stanovišť jsou doplněna periodickými až stálými vodními plochami s různě vytvořenými litorály, které přecházejí místy v polní mokřady a prameniště vznikající na různě vertikálně modelovaných plochách vytvořených při zakládání výsypkových etází. Díky své rozloze a pestrosti mikrostanovišť od vyložené holých až po rozvíjející se otevřené lesostepi a lesy hostí nerektifikované území velkolomu ČSA řadu ohrožených druhů živočichů zejména ze skupin ptáků, obojživelníků, brouků, blanokřídlých a motýlů. Do současné doby bylo na navrhovaném území zdokumentováno 283 zvláště chráněných druhů nebo druhů z červeného seznamu (ptáci: 83, obojživelníci: 12, savci: 14, bezobratlí: 141, rostliny: 24, houby: 9; AOPK, ČZU 2022). Některé druhy se jinde v ČR (s výjimkou zbylých velkolomů hnědého uhlí v Ústeckém kraji) nevyskytují nebo zde mají přes 90 % své republikové populace. Jedná se především o lindušku úhorní (*Anthus campestris*, odhadovaná populace v ČR 120–150 párů, z toho ve velkolomu ČSA cca 1/3 populace) a bělořita šedého (*Oenanthe oenanthe*, odhadovaná populace v ČR 200–250 párů, z toho v lomu ČSA cca 1/3 populace), kteří svými nároky na prostředí vytvářejí deštníkové druhy pokrývající habitatové podmínky pro většinu ohrožených druhů sukcesních stádií (Beran 2018a, Beran 2018b, Pešout et al. 2021). Kromě těchto dvou druhů lze jako ojedinělou hodnotit zejména početnost dalších zvláště chráněných druhů ptáků, pro které slouží území jako populačně stabilní refugium umožňující dlouhodobé přežití a šíření zpět do volné krajiny v případě její změny – např. slavík modráček střeoevropský (*Luscinia svecica cyanecula*), konipas luční (*Motacilla flava*), skřivan lesní (*Lulula arborea*), strnad luční (*Miliaria calandra*), bramborníček černohlavý (*Saxicola torquatus*) a bramborníček hnědý (*Saxicola rupetra*). Z obojživelníků a plazů vázaných na otevřené osluněné plochy nebo vodní plochy s diverzifikovaným litorálem jsou nejvýznamnější čolek velký (*Triturus cristatus*), ropucha zelená (*Bufo viridis*), kuňka obecná (*Bombina orientalis*) a zmije obecná (*Vipera berus*) (AOPK ČR, NDOP 2023). Z bezobratlých živočichů je nutné zmínit nový druh žahadlové včely pro ČR – *Hylaeus meridionalis*, motýly okáče metlicového (*Hipparchia semele*) nebo modráčka černolehého (*Plebejus argus*) a dále zástupce brouků *Georissus crenulatus*, *Polistichus connexus* nebo *Chrysolina analis* (Čížek 2022, Krásenský 2020, Krásenský 2022). Všichni patří mezi velmi vzácné druhy s omezeným areálem výskytu v ČR. Za zmínku stojí ještě populace vázek druhů šidélko ozdobné (*Coenagrion ornatum*) nebo šidlatka brvnatá (*Lestes barbarus*) (Waldhauserová 2022). Specifické je území zbytku významného památkového objektu původního arboreta zámku Jezeří. Zde jsou vyvinuta společenstva podmačených náletových dřevin

středního věku s vtroušenými starými jedinci arboreta včetně exotických druhů dřevin a značným množstvím odumírající a odumřelé dřevní hmoty. Území hostí velmi specifickou entomofaunu saproxylických druhů brouků včetně množství vzácných a ohrožených druhů, např. zrnokaz (*Bruchidius varius*), prskavec větší (*Brachinus crepitans*) nebo stěvlíkovitý brouk *Acupalpus dubius* (Krásenský 2020).

Důvodem pro vyhlášení NPP je zajištění ochrany a řízené péče pro cenná společenstva bývalých těžebních ploch velkolomu ČSA. Takto rozsáhlé území podléhající přirozené ekologické obnově v ČR doposud neexistuje a jedná se o první MZCHÚ tohoto charakteru v ČR.

K názvu zvláště chráněného území:

Název Lom Československé armády odpovídá tradičnímu názvu území používanému desetiletí pro toto území s dobývacím prostorem pro hnědé uhlí.

Ke kategorii ochrany zvláště chráněného území:

Zvláště chráněné území je navrhováno v kategorii NPP. Nesporně se jedná o území s národním významem, protože takto rozsáhlá plocha ekologické obnovy na území ovlivněném těžbou surovin není nikde v ČR ustanovena. Území je výjimečné koncentrací biodiverzity a četností vybraných populací vzácných druhů.

Zároveň se jedná o území výrazně formované člověkem, a to činnostmi spojenými právě s dobýváním hnědého uhlí a používáním těžké techniky s trvalým narušováním povrchu a velkoobjemovými přesuny hmoty. Vzniká tak antropogenní bezlesí, u něhož je částečný předpoklad ponechání trvalému samovolnému vývoji. Zachování příznivého stavu cených raně sukcesních stadií bude možné pouze při cíleném managementu území na části území.

K předmětům ochrany:

Předměty ochrany jsou navrhovány tak, aby zahrnovaly přírodní hodnoty vzniklé po velkoplošné těžbě hnědého uhlí. Zahrnují nejdůležitější biotopy vznikající sukcesním vývojem (přirozená i řízená sukcese) a dále populace všech nejvzácnějších druhů živočichů a rostlin a jejich místní koncentrace v rámci celého území. Jedná se především o řídké zarostlé plochy v primárním stádiu sukcese s omezenou pokryvností, starší stadia sukcese s více vyvinutou vegetací i trvale porostlé plochy bylinnou vegetací s lesostepním charakterem. Součástí jsou i biotopy vodních ploch různých velikostí (jezero, tůň, vodoteče) a návazné stálé či střídavě vysychavé mokřady. Dále jsou doplněny náletovými dřevinami charakteru otevřeného lesa a částmi zbytku původního arboreta Jezeří, tvořeným převážně přirozenou skladbou lesa na úpatí Krušných hor.

Předměty ochrany jsou:

- a) Terestrické plochy se sporadickou vegetací, tvořené mozaikou různých nerekultivovaných ploch, zahrnující prudké, sesuvné svahy pod Krušnými horami, svahy výsypkové etáže s velmi členitým terénem daným způsobem sypání výsypky a erozí. Plochy jsou s minimem vegetace, sukcesi přirozeně brání neúživný substrát nebo pedogenetický vývoj. Tyto terestrické plochy se sporadickou vegetací („sukcesní stádium 1“) mají pokryvnost bylinného patra 0–10 % a tvoří cca 6 % plochy NPP.
- b) Otevřené travinobylinné porosty bez dřevin („sukcesní stádium 2“) jsou tvořeny škálou střídavých společenstev nezarostlých ploch, ploch s mezernatou řídkou vegetací se sníženou pokryvností na živinově chudých až fytotoxických substrátech a ploch s rozvinutějším vegetačním pokryvem o pokryvnosti bylinného patra 10–40 % a tvoří cca 44 % plochy NPP.
- c) Zapojené travnaté porosty bez dřevin („sukcesní stádium 3“), tvořené zapojenými travními porosty na živinově chudších až středně bohatých stanovištích. Plochy jsou často tvořeny ruderalní bylinnou vegetací, vegetací rumišť, úhorů, mezí, polních okrajů a polních cest a plevelovou vegetací. V současnosti jsou zde místy plochy s nežádoucí třtinou křovištní, která místy dominuje s pokryvností až 100 %. Pokryvnost bylinného patra je >50 % a tvoří

cca 22 % plochy NPP.

- d) Travnaté porosty s rozptýlenými dřevinami („sukcesní stádium 4“) jsou tvořeny zapojenými travními porosty s rozptýlenými dřevinami na živinově bohatších stanovištích. Jedná se o přechodový ekosystém mezi zapojenými travnatými porosty bez dřevin a otevřenými lesy. Území má charakter antropogenní nebo polopřirozeně vzniklé (řídké) lesostepi (s rozptýlenými porosty křovin), bez zápoje dřevin. Pokryvnost bylinného patra je $>50\%$ a pokryvnost dřevin je $<25\%$. Stádium zaujímá cca 12% plochy NPP.
- e) Plochy s přirozenou sukcesí křovinatých porostů různé hustoty na okraji velkolomu a při úpatí Krušných hor včetně přirozeně vzniklých otevřených lesů s pionýrskými dřevinami na úživnějších plochách a fragmenty přírodních lesních porostů při úpatí Krušných hor – zejména dubohabřiny, suché acidofilní doubravy a dále květnaté bučiny. Stádium zaujímá cca 10% plochy NPP
- f) Arboretum tvořené fragmenty původních starých parkových dřevin v kombinaci s různě vyvinutými porosty náletových dřevin přírodního charakteru včetně podmáčených porostů lužního charakteru blízké biotopu údolní jasanovo-olšové luhy (L2.2) a velkou mírou odumírajících či na zemi ležících tlejících dřevin se specifickou entomofaunou včetně vzácných a ohrožených druhů. Je součástí národní kulturní památky Jezeří. Stádium zaujímá cca 4% plochy NPP
- g) Periodické tůně a mokřady, deprese, sníženiny a nebeská jezírka vzniklá antropogenně po těžbě bez předchozí úpravy terénu i s úpravou terénu (použití prostředků na zastavení průsaků vody). Vyskytují se zejména ve sníženinách na výsypkách a na úpatí výsypek. Místy přechází v porosty rákosin (biotop M1.1) a ploch s orobinci. Stádium zaujímá cca 2 % plochy NPP.
- h) Ekosystém stojatých vod –jezero. Jedná se o hlavní vodní plochu lomu ČSA vzniklou ve zbytkové jámě velkolomu. Jezero s přirozeným nátokem a kolísající hladinou s litorálními porosty včetně a otevřenými přechodů břehových ekotonálních habitatů. Může zabírat až cca 47 % plochy NPP.
- i) Sesuvné svahy, výrazná morfologická dominanta – sesuvy sedimentů okrajové výplně pánve včetně jejich odlučných ploch s možnými skalními říceními. Geodynamicky živé prostředí vytváří pestrout morfologii a na ní vázanou mozaiku biotopů.

K cílům ochrany:

Cíle ochrany jsou formulovány v souladu s ustanoveními § 35 odst. 2 tak, aby bylo zajištěno zachování předmětu ochrany v příznivém stavu.

Jedná se především o biologicky hodnotné ekosystémy v různých stádiích sukcese, vzniklých na plochách po povrchové těžbě hnědého uhlí. Cílem je zachování co nejpestřejší mozaiky sukcesních stádií za použití spontánní a řízené sukcese a biotopů řady vzácných druhů (např. linduška úhorní nebo bělořit šedý).

K návrhu bližších ochranných podmínek:

Bližší ochranné podmínky NPP jsou navrženy v souladu s ustanovením § 44 odst. 3 zákona, a jsou nastaveny tak, aby umožnily orgánu ochrany přírody usměrňovat činnosti, které nejsou zcela ošetřeny základními ochrannými podmínkami NPP a mohly by vést k nežádoucím změnám dochovaného stavu přírodního prostředí.

K jednotlivým bližším ochranným podmínkám:

ad a) povolovat nebo provádět změny druhů pozemků anebo způsobů jejich využití

Předměty ochrany NPP jsou vázány na stávající druh a způsob využití pozemků; jedná se zejména o ostatní plochy. Změna druhu a způsobu využití pozemků znamená potenciální ohrožení předmětů ochrany NPP, kterými jsou zejména mozaiky ploch bezlesí a sukcesně vzniklé plochy s více či méně zapojenou vegetací. Na každé ze sukcesních stádií je vázáno specifické rostlinné a živočišné společenstvo. Jakékoliv změny, s výjimkou změn souvisejících s rekultivačními a sanačními

zásahy podle schváleného plánu, který je zpracován již se zohledněním zájmů ochrany přírody, je proto navrhováno vázat na souhlas orgánu ochrany přírody.

ad b) povolovat nebo provádět stavby, změny dokončených staveb anebo změny staveb před jejich dokončením nebo provádět terénní úpravy s výjimkou realizace přenosové soustavy el. energie v koridoru vymezeném v příloze M3

Umístění nebo povolení nových staveb může zásadně přímo i nepřímo ovlivnit cenné přírodní hodnoty v území a může tak přispět ke zhoršení podmínek pro výskyt a příznivý stav předmětů ochrany. S ohledem na post-těžební charakter území a jeho bezprostředního okolí je do budoucna plánováno jeho energetické využití a to včetně přenosové soustavy, která bude odvádět elektrickou energii. Nevhodné terénní úpravy by mohly snížit heterogenitu prostředí, která je v území klíčová, a případně by mohly negativně zasáhnout do stabilitních poměrů na lokalitě díky různorodému složení skrývek nadložní horniny a iniciovat sesuvy, erozi, propady apod. Přípustné jsou pouze dílčí a nezbytné úpravy reliéfu, aby členitost terénu podporovala vývoj mozaiky dílčích stanovišť. Případná umělá modelace reliéfu území by také neměla ohrozit již probíhající spontánní sukcese. Předchozího souhlasu orgánu ochrany přírody není třeba pro terénní úpravy, které budou v souladu se schváleným plánem sanací a rekultivací, ve kterém budou již zájmy ochrany přírody zohledněny, a realizace přenosové soustavy el. energie v koridoru vymezeném v příloze M3.

ad c) instalovat informační, reklamní a propagační zařízení

Tato zařízení mohou přímo i nepřímo ovlivnit přírodní hodnoty v území a přispět ke zhoršení podmínek pro výskyt a příznivý stav předmětů ochrany. Nevhodné umístění těchto zařízení může v daném prostředí působit rušivě. Území bude přístupné veřejnosti, ale s určitou nutnou mírou regulace návštěvnosti a pohybu osob v území – nevhodná informační a propagační zařízení by mohla tuto potřebu nežádoucím způsobem ovlivnit (nasměrování návštěvnosti na nevhodná místa, která by měla být v klidovém režimu nebo kde nelze zaručit bezpečnost návštěvníků apod.).

ad d) upravovat povrch pozemních komunikací s použitím jiného než místního přírodního materiálu stejného nebo obdobného geologického původu a chemického složení

Sukcesní procesy v dotčeném území jsou vázány na stávající chemismus různých typů substrátů a materiálů zbylých po těžbě. Nevhodný materiál na úpravu povrchu pozemních komunikací odlišného chemismu může způsobit změny (včetně např. eutrofizace) a negativně ovlivnit předměty ochrany přímo či nepřímo podporou expanzivních bylinných nebo dřevinných druhů. Nepříznivě by působil i zpevněný povrch nebo povrch s použitím asfaltových směsí (včetně recyklátů) – v tomto chráněném území jsou preferovány nezpevněné povrchy, u nichž mohou současně vznikat narušované okraje vhodné pro raná sukcesní stadia. Z těchto důvodů je úprava povrchu pozemních komunikací s použitím jiného než místního přírodního materiálu stejného nebo obdobného geologického původu a chemického složení, s výjimkou změn souvisejících s rekultivačními a sanačními zásahy podle schváleného plánu, navrhována vázat na souhlas orgánu ochrany přírody.

ad e) vyznačovat cyklistické, turistické, jezdecké cesty a naučné stezky

V území již existuje páteřní přístupová komunikace, která umožňuje průchod bývalým lomem a bude sloužit jako základní infrastruktura zajišťující přístup pro veřejnost (návštěvníky). Tato komunikace bude v rámci NPP využita pro značenou cestu pro pěší a cyklisty apod. Dle potřeby a aktuálního stavu v závislosti na budoucím vývoji v území a požadavcích veřejnosti, mohou být postupně vytvořeny a vyznačeny další cesty. Značení nových cest není žádoucí ponechat nekontrolovanému vývoji, a to jak z důvodu omezení negativních vlivů na předměty ochrany, tak s ohledem na bezpečnost návštěvníků.

ad f) organizovat a pořádat veřejné sportovní, turistické nebo jiné hromadné akce s účastí větší než 100 účastníků

Tyto aktivity mohou mít v případě jejich konání v nevhodném termínu, v případě nevhodné lokalizace či při nadměrném počtu osob negativní vliv na předměty ochrany (rušení živočichů v jejich přirozeném vývoji, poškození biotopů). Orgán ochrany přírody musí mít možnost úpravy termínu konání těchto akcí, usměrnění jejich lokalizace a případně regulace počtu účastníků akcí. Druhým důvodem je bezpečnost návštěvníků, protože pozemky mohou být ohroženy při sedání zemin a substrátů po vydobyti suroviny.

ad g) tábořit a rozdělávat ohně

Táboření je činnost obvykle spojená s úpravou místa pobytu, zpravidla v souvislosti se stavbou přístřešku k nocování. Při táboření a rozdělávání ohně dochází k ovlivnění přírodního prostředí, tj. například narušení povrchu stanoviště, zásahům do společenstev, eutrofizaci, ukládání odpadků, rušení volně žijících živočichů.

ad h) plavit se na plavidlech

V rámci NPP je vymezená plocha pro budoucí zátopu, jejíž napouštění bude trvat několik desítek let. Tato plocha je z pohledu cílů ochrany NPP velmi cenná, včetně postupných změn, které budou doprovázet její pozvolné zaplavování. Plavidla mohou mít negativní dopad na zájmy ochrany přírody, jedná se např. o rušení zimujících či hnízdicích ptáků či úpravy břehů pro snazší přístup. Vodní plocha není primárně určena pro rekreaci, byť koupání zde nebude zakázáno. K vodním sportům slouží další uměle vytvořené plochy v okolí (jezero Most, jezero Milada apod.). S ohledem na možné využití části plochy jezera pro výrobu elektrické energie se počítá s umožněním využití plavidel pro instalaci a pravidelnou údržbu těchto zařízení dle konkrétního záměru povoleného orgánem OP.

ad i) vysazovat nebo vysévat rostliny anebo vypouštět živočichy

Území není určeno pro zemědělské nebo lesnické rekultivace, proto nelze připustit bez omezení výsev travních směsí nebo sazenic dřevin za tímto účelem. Proces přirozené obnovy je založen na ponechání a podpoře přirozených procesů vedoucích k samovolnému osídlení území. Území je cenné z hlediska výskytu specifického typu vegetace na specifickém stanovišti a z hlediska výskytu v současnosti již mimořádně vzácných druhů na toto prostředí vázaných. Vysazování rostlin a vypouštění živočichů představuje značné riziko, ať úmyslného nebo neúmyslného (doprovodného) zavlečení invazních druhů či rozšíření expanzivních druhů, které mohou negativně ovlivnit zdejší specifické biotopy a na ně vázané zvláště chráněné a vzácné druhy. S ohledem na historický a kulturní význam arboreta se v něm počítá s lehce odlišným managementu od zbytku území a umožněním výsadeb, aby mohlo být arboretum obnoveno a udržováno.

ad j) provádět sběr rostlin nebo odchyt živočichů, s výjimkou výkonu práva myslivosti

V území se vyskytují vzácné a zvláště chráněné druhy a mizející druhy otevřené a pestré zemědělské krajiny. Přítomné populace rostlin a živočichů by mohly být sběrem jedinců ohroženy. Není žádoucí jakkoliv narušovat postupný vývoj bioty na těžbou narušených plochách, s výjimkou invazních nepůvodních druhů, či původních expanzivních druhů. Pokud by jejich výskyt znamenal možné ohrožení zamýšleného způsobu obnovy či předmětů ochrany, je třeba využít pro jejich odstranění asanační management. Přítomnost invazních druhů významně ovlivňuje strukturu a složení společenstev, nekontrolovaný průběh invaze eliminuje biotické podmínky důležité pro cílové ochrannářské druhy i stanoviště.

ad k) povolovat a provádět změny vodního režimu pozemků

Mokřady a menší vodní plochy dotované srážkovou vodou jsou velmi cennými prvky celé NPP. Zvyšují pestrost území a je na ně vázána celá řada živočichů a rostlin, zejména hmyzu, obojživelníků

a ptáků. V rámci NPP je vymezená plocha pro budoucí zátopu, jejíž napouštění bude trvat několik desítek let. Tato plocha je z pohledu cílů ochrany NPP velmi cenná, včetně postupných změn, které budou doprovázet její pozvolné zaplavování. Případné nevhodné zásahy do vodního režimu oblasti by mohly mít negativní vliv na předměty ochrany. V rámci plánu sanací a rekultivací je kromě cíleného napouštění jezera důležitý také systém odvodnění a převodu vody, který zajišťuje stabilitu některých partií post-těžebního prostoru a jeho okolí proti sesuvům.

ad l) zřizovat příkrmovací zařízení nebo slaniska a příkrmovat nebo vnašit zvěř mimo příkrmovací zařízení

Přestože lze přítomnost zvěře v území považovat do určité míry za žádoucí, protože může přispět k udržování bezlesí a omezit postupné zarůstání lokality (okus, pastva, narušování povrchu), není vhodné ji do území lákat. Příkrmovací zařízení a soustředování většího počtu zvířat je zdrojem eutrofizace (živiny, zejména dusík), která je pro udržení raně sukcesních stádií na post-těžebních substrátech nežádoucí. Při příkrmování zvěře se v půdním prostředí zvyšuje hlavně obsah dusíku a fosforu (jedná se o živiny obsažené v příkrmovacích komponentech nebo živiny obsažené v trusu zvířat, která se v místech příkrmování shromažďují) a tím lokálně dochází ke zhoršování podmínek pro společenstva a druhy, která jsou předmětem ochrany. Při vyšších počtech zvěře může být nežádoucí i nadměrně zvýšený sešlap a vnášení ruderních a nepůvodních druhů ze semen obsažených v krmivech nebo zavlečených zvířaty.

ad m) používat chemické prostředky a hnojiva

V živinami chudých těžebních prostorech nalézají útočiště konkurenčně slabší druhy rostlin a tato místa se díky tomu stávají druhově velmi bohatá a cenná. Aplikací hnojiv do ochuzeného substrátu by se podpořil rozvoj hojných, konkurenčně silných druhů, včetně invazních. Přestože bylo území výrazně ovlivněno těžbou, prakticky nikdy nebylo plošně dotčeno chemizací, která je typická pro současné zemědělství. Přirozené sukcesní procesy by aplikace chemických látek významně narušila. Za problematické ve vztahu k udržení raně sukcesních stádií vegetace je přitom považováno jakékoliv nadměrné vnášení živin – včetně například aplikace půdního substrátu, ornice nebo kompostů pro zlepšení fyzikálně-chemických vlastností antropogenních půd, používané při řízených rekultivacích. Tyto zásahy prokazatelně urychlují degradaci sukcesní procesy, což je v přímém rozporu s uchováním předmětů ochrany NPP.

ad n) ukládat věci

Území může kvůli svému předchozímu využití lákat k ukládání odpadu a různého materiálu. Dobře nebo naopak špatně rozložitelný odpad ovlivňuje vývoj sukcese a změny ve složení společenstev. Odpad může být zdrojem znečištění, včetně látek nebezpečných životnímu prostředí. Mikrolokalita výskytu některých ochranně významných druhů mohou být nevhodným umístěním skládky i malého rozsahu vážně poškozeny nebo zcela zničeny, stejně tak může být skládkami narušena celistvost biotopů. Nevhodně umístěné mezideponie mohou zničit cenné plochy nebo je nepříznivě ovlivňovat, např. výluhem živin. Jakékoliv mezideponie, s výjimkou těch souvisejících s rekultivačními a sanačními zásahy podle schváleného plánu, který je zpracován již se zohledněním zájmů ochrany přírody, je proto navrhováno vázat na souhlas orgánu ochrany přírody.

ad o) vjíždět a setrvávat s motorovými vozidly a obytnými přívěsy s výjimkou vozidel základních složek integrovaného záchranného systému, obecní policie, ozbrojených sil České republiky, Celní správy České republiky, Vězeňské služby České republiky, dalších orgánů veřejné moci, veterinární služby, vozidel správců vodních toků, provozovatelů vodovodů a kanalizací, energetických soustav, produktovodů a veřejných komunikačních sítí při plnění jejich úkolů nebo vozidel potřebných pro zajištění péče na pozemcích a vozidel vlastníků, nájemců a uživatelů nemovitých věcí v souvislosti s jejich užíváním, nebo vozidel potřebných pro výkon práva myslivosti uživateli honitby

Vjezdy motorových vozidel mohou mít negativní vliv na zvláště chráněné území poškozováním

biotopů a rušením nebo ohrožením zde žijících druhů rostlin a živočichů. Dalším důvodem je bezpečnost návštěvníků, kdy např. vjezd motorového vozidla na značenou cestu by mohl vést ke kolizi s pěšími či cyklisty a ohrozit jejich zdraví. Vjezd mimo značené cesty by mohl ohrozit zdraví a životy uživatelů motorového vozidla, neboť se zde nachází řada nebezpečných míst (sesuvy, propady, apod.).

K vymezení hranice zvláště chráněného území:

Podstatná část navržené hranice NPP je vedena po hranicích stávajících parcel katastru nemovitostí.

K vymezení ochranného pásma:

Zvláště chráněné území se vyhláší bez ochranného pásma.

11. Použité podklady a zdroje informací

Plán sanací a rekultivací pro lom ČSA (2023-24)

Plán likvidace lomu a ukončení hornické činnosti lomu ČSA

Beran V., Poledníková K., Poledník L., Porteš M. & Růžička T. (2018a): Certifikovaná metodika pro plánování managementových opatření a vytváření vhodných biotopů pro bělořita šedého v aktivních těžebních oblastech. Alka Wildlife Lidéřovice.

https://www.alkawildlife.eu/media/certifikovana_metodika_belorit_fin.pdf.

Beran V., Poledníková K., Poledník L., Porteš M. & Růžička T. (2018b): Certifikovaná metodika pro plánování managementových opatření a vytváření vhodných biotopů pro lidušku úhorní v aktivních těžebních oblastech. Alka Wildlife Lidéřovice.

https://www.alkawildlife.eu/media/certifikovana_metodika_linduska_uhorni_fin.pdf.

Burda J. (2017): Význam dlouhodobé stability území pro možnost využití sukcesních biotopů na lomu ČSA. – Ms. [Záv. zpráva, depon in: Výzkumný ústav pro hnědé uhlí, Most] p. 1–37.

Čížek O. (2022): Denní motýli ve vybraných částech povrchových hnědouhelných dolů ČSA a Lomu Vršany na Mostecku. – Ms. [depon in: AOPK ČR, RP SCHKO České středohoří Litoměřice].

Krásenský (2020): Příspěvek k poznání fauny brouků (Coleoptera) jezeřského arboreta (severozápadní Čechy). – Sborník Oblastního muzea v Mostě, řada přírodovědná, 40: 68–88.

Krásenský P. (2022): Entomologický průzkum brouků (Coleoptera) a pavouků (Aranea) na vybraných lokalitách v povrchových lomech ČSA a Vršany (severozápadní Čechy). Ms. [depon in: AOPK ČR, RP SCHKO České středohoří Litoměřice] Kolektiv autorů (2022): Prioritizace a identifikace ploch pro využití ekologické obnovy pro území lomu ČSA. – AOPK, ČZU.

Majer P., Lohniský J. & Benda P. (2022): Příspěvek k poznání fauny brouků (Coleoptera) jezeřského arboreta. – Ms. [depon in: AOPK ČR, RP SCHKO České středohoří Litoměřice].

Pešout P., Porteš M., Černý Pixová K., Hendrychová M., Kříž P. & Lacina D. (2021): Ekologická obnova hnědouhelných velkolomů. – Ochrana přírody 2: 16–21.

Řehounek, J., Řehounková, K., Prach, K. [(eds) (2010) : Ekologická obnova území narušených těžbou nerostných surovin a průmyslovými deponiemi. – Sborník Calla, České Budějovice.

Vávra J. (2022). Inventarizační průzkumy cévnatých rostlin na lokalitách uhelných lomů ČSA a Vršany. – Ms. [depon in: AOPK ČR, RP SCHKO České středohoří Litoměřice].

Waldhauserová I. (2021): Inventarizace vážek a vodních brouků v dole ČSA. – Ms. [depon in: AOPK ČR, RP SCHKO České středohoří Litoměřice].

Seznam zkratek

AOPK ČR – Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky

CHKO – chráněná krajinná oblast

NPP – národní přírodní památka

ZCHÚ – zvláště chráněné území

ČSA – Československé armády

ČÚZK – Český úřad zeměměřičský a katastrální

KN – katastr nemovitostí

ČZU – Česká zemědělská univerzita

MZCHÚ – maloplošné zvláště chráněné území

NDOP – nálezová databáze ochrany přírody

PK – pozemkový katastr

ZPMZ – záznam podrobného měření změn

12. Přílohy

Příloha M1 – Orientační mapa s vyznačením zvláště chráněného území

Příloha M2 – Katastrální mapa se zákresem zvláště chráněného území

Příloha M3 – Koridor pro možné vyvedení el. energie

Příloha T1 – Přehled katastrálních území a parcelních čísel pozemků dotčených záměrem na vyhlášení NPP